

[הפורום להגנת ההשכלה הציבורית](#)

בלוג וורדפרס חדש

חיפוש...

- [אודות](#)
- [אודות](#)
- [צור קשר](#)
- [שאלות-תשובות](#)
- [שלח-מאמר](#)
- [דף הבית](#)

על "עידוד מצוינות" כמסך עשן / עודד גולדרייך

מאת [iris agmon](#) | [טרקבקים \(0\)](#) | [תגובות \(0\)](#)

השבוע פתח האוצר, באמצעות ות"ת, בשלב נוסף בהפרטת ההשכלה הגבוהה – הקמת "מרכזי מצוינות": באוניברסיטאות החלה הפצת מכרזים לחברי סגל מתחומי מדע בודדים, נבחרים, שיזכו להזרמת תקציבים בסדרי גודל שהמוסדות להשכלה גבוהה כבר מזמן חדלו לחלום עליהם, לשם הקמת בועות מחקר, להלכה – בתוך האוניברסיטאות ולמעשה – מחוץ להן ומעליהן, כרובד עליון. בשלב הבא יגדיר רובד עליון זה מחדש את ההירארכיה האקדמית: סוג א' – מרכזי מצוינות, סוג ב' – אוניברסיטאות המחקר, וסוג ג' – המכללות. מהלך זה יגרום, בין היתר, לפגיעה (למרות הזרמת התקציבים הממשלתיים בשלב הראשון) באופיה הציבורי של מערכת ההשכלה הגבוהה, בנגישות להשכלה גבוהה של הפריפריה החברתית המתרחבת בישראל וביכולתה של מערכת ההשכלה הגבוהה לשמש כלי אמיתי ואיכותי לצמצום פערים ומיצוי הפוטנציאל הגדול שקיים בחברה בישראל. בה בעת, המהלך הזה לא יתרום לפתרון המשבר העמוק בו נתונות האוניברסיטאות והמכללות; כמנהג המקום, זהו עוד ישראלוף, ש"כאילו" נועד לשפר את איכות המחקר האקדמי

"במאמר להלן מצביע פרופ' עודד גולדרייך על חלק מהמשמעויות של פרויקט "מרכזי המצוינות"

שורש המשבר הנוכחי במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל נעוץ במחנק התקציבי שבו היא נתונה זה כעשר שנים, מחנק שמקורו במדיניות הממשלה בתקופה זו. המוסדות להשכלה גבוהה הגיבו למחנק בשורה של צעדי ייאוש מזיקים. החמור בהם הוא צמצום דרסטי של גיוס חברי סגל חדשים, דבר שמסכן את ההווה של המערכת ואת עתידה (התלויים בתמהיל מאוזן של דורות של חוקרים ומרצים), מדרדר את היחס בין מספר חברי הסגל ומספר הסטודנטים, ומאלץ חוקרים צעירים ומוכשרים לחפש את עתידם מחוץ למדינה.

את המשבר במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל ניתן לסיים בפשטות על ידי ביטול מקורו: על ידי החזרה מיידית של התקציבים שנגרעו מן המערכת בעשור הנוכחי והגדלת התקצוב באופן המותאם לגידול במספר הסטודנטים ולגידול בעלויות המחקר וההוראה. על התקצוב המתוקן לאפשר הגדלה משמעותית של מספר חברי הסגל, וזאת על מנת להגיע ליחס סביר בין מספר חברי הסגל ומספר הסטודנטים.

במקום לבצע את המתבקש והמובן מאליו, נוקטת הממשלה, בהובלת משרד האוצר, בשורה של תרגילי השהיה, תוך יצירת מסכי עשן שאחד מהם מכונה "עידוד מצוינות". עיקר המאמר יוקדש לחשיפת הכזב שבעיסוק הממשלתי ב"עידוד המצוינות" של מערכת ההשכלה הגבוהה, תוך ציון העובדה שניתוח דומה תקף גם לגבי שירותים ציבוריים אחרים.

את התקפות הכללית של הניתוח קל לראות כאשר חושפים את האינטרסים המסתתרים מאחורי מסך העשן של "עידוד המצוינות" – האינטרסים של האליטה הכלכלית: אלו מכתביים צמצום ההוצאה הציבורית ושבירת העבודה המאורגנת. כתרגילי חשבונאי פשוט, שימו לב שהעלאת שכר של 25% ה"מוענקת" לקבוצה של 10% מן העובדים ("המצטיינים") תוך שחיקה של 5% בשכר שאר העובדים מורידה את עלויות השכר בשיעור כולל של 2.5% לערך. למותר לציין שמדיניות "דיפרנציאציה" שכזאת תפגום בסולידאריות בין העובדים ותכרסם במעמדו של הארגון היציג שלהם.

הכזב שבעיסוק ב"עידוד המצוינות" של מערכת ההשכלה הגבוהה

הקושי המהותי בהערכת איכות של מחקר והוראה הוא נושא לדיון נפרד. בניגוד משווע למורכבות הנושא, התעמולה המופצת על ידי האוצר ושותפיו בעיתונות הכלכלית ובאקדמיה מבוססת על ההנחה שאיכות אקדמית ניתנת להערכה בקלות, כמו איכות של תפוחי אדמה, על ידי מדידות כמותיות וטעימות של מומחים "חיצוניים" הממונים מטעם גורמים לא מקצועיים. מעניין שאף אחד משופרי התעמולה הללו אינו מציע מנגנון פשוטני דומה להערכת איכות של עבודת פקידי האוצר, או שרי ממשלה, או עיתונאים. אכן, מנגנוני הערכת האיכות המוצעים ע"י האוצר חוטאים בהשטחה והחמצת העיקר שבפעילות המחקר והוראה ((ודברים דומים תקפים לגבי שירותים ציבוריים אחרים).

מעבר לשאלת דרכי הערכת האיכות חשוב להבין כי שיפור האיכות של מערכת ההשכלה הגבוהה לא יושג על ידי התעסקות בזיהוי הרכיבים שאיכותם טובה יותר באופן יחסי ובעידודם על חשבון שאר המערכת. בניגוד למדיניות המוצעת על ידי האוצר,

יש להתמקד לא בשיפור האיכות בפסגה של המערכת אלא בשיפור של האיכות שבבסיס המערכת. הפסגה תסתדר בדרך כלל ללא קשר למדיניות הממסדית. לעומת זאת, על המדיניות הממסדית להתמקד בשיפור הבסיס משני טעמים מרכזיים:

1. משום שבסיס הפירמידה מהווה את רוב מערכת ההשכלה הגבוהה והוא שאחראי לרוב הפעילות של ההוראה והמחקר בה. לפיכך, איכות הבסיס היא שקובעת את איכות רוב הפעילות.

2. משום שפסגת הפירמידה מסתמכת באופן מהותי על בסיס הפירמידה, הן במחקר והן בהוראה. חשוב לציין שאת הישגים יוצאי הדופן אי אפשר ואין צורך לעודד באופן ממוקד – הם צומחים, ומופיעים בדרך כלל במפתיע, מתוך הבסיס של המערכת, וככל שהבסיס טוב יותר, כן רבים יותר הסיכויים לצמיחתם.

לפיכך, ממסד נאור ונבון צריך לשאוף לשפר את האיכות המוחלטת של המערכת על כל מרכיביה, ולא להתרכז בעידוד מצוינות יחסית של יחידים. ושוב, דברים דומים תקפים לגבי מערכות ציבוריות אחרות, כגון מערכת החינוך בכללותה, מערכת הבריאות, מערכת הרווחה, וכו'.

אם נחזור למקרה הספציפי של מערכת ההשכלה הגבוהה, הרי שהחלטת הממשלה על הקמת "מרכזי מצוינות" היא דוגמה מצוינת ליצירת מסך עשן במקום טיפול אמיתי במצוקה של המערכת. מדובר בהקמה של מספר קטן של מרכזים העוסקים בנושאים נבחרים, תוך התעלמות גמורה משאר המערכת שממשיכה לגסוס תחת מחנק תקציבי.

מצד אחד, עשרות או מאות מיליוני השקלים שיושקעו במרכזים אלו במהלך השנים הבאות הם ברובם כסף מבזבז, שהרי הוא אינו מושקע על פי העדיפויות האמיתיות של המערכת ולא על פי שיקולים ענייניים (כפי שניתן להסיק מהעובדה שהמערכת בחרה שלא להקים מרכזים כאלו, גם בשנים שקדמו למשבר התקציבי הנוכחי). מצד שני הסכומים האלו קטנים ביחס לצרכים האמיתיים של המערכת (שנאמדים במיליארד נ"ש לשנה), אשר נותרים ללא כל טיפול. אכן, אם מדובר בתרגיל של יחסי ציבור, הרי שמדובר בתרגיל מוצלח: יוצרים מצג שווא של טיפול בבעיה, זוכים לכותרות מחמיאות בעיתונות, בזמן שכלל לא מטפלים בבעיה.

בתוכנית "מרכזי המצוינות" ישנם כל האלמנטים שמאפיינים את כל עיסוקי הסרק במצוינות אקדמית. ראשית, תחומי מחקר מבטיחים יחקרו ממילא, ואותם מדענים מצטיינים יצטיינו ללא קשר לקיום המרכזים האלו. מחקר מבטיח ו/או מצטיין אינו זקוק כלל לתגמול או עידוד: הדחף המניע של כמעט כל החוקרים הוא העיסוק המדעי עצמו. מה שנחוץ להם, בניסיונם הסיזיפי להגיע להישגים בתחומם, הוא משרה המעניקה תנאים סבירים לקיום ולמחקר ולא "צ'ופרים" בלתי סדירים, שלא ניתן "לבנות" עליהם.

שנית, ההתמקדות באותם "מרכזים של מצוינות" מזניחה את שאר המערכת, כלומר את רובה המכריע, והזנחה זאת מדרדרת את איכות המערכת כולה, ותפגע בסופו של דבר גם באותם תחומים ומחקרים שאותם ביקשה (כביכול) הממשלה לעודד. בפרט, אין בתוכנית כל התייחסות למחקר והוראה אשר צריכים להתקיים בתחומים בהם לא מוקמים מרכזים (ואפילו באותם תחומים "מועדפים" אין שום התייחסות לחברי סגל שאינם חברים במרכזים הנ"ל). כשל זה גם עולה בבירור מהדיבורים על "החזרת" עשרות מדענים לארץ: הרי אין כל התייחסות למאות מדענים נוספים שמגורשים בפועל מן הארץ ע"י המשך המדיניות הקיימת, שלא לדבר על אלפים שכבר אבדו, אם בשל עזיבת הארץ או בשל עזיבת האקדמיה – והכול בשל צמצום דרסטי של גיוס חברי סגל צעירים במשך יותר מעשור.

שלישית, התוכנית מתעלמת מכך שלא קיים פער איכותי משמעותי בין קבוצת החוקרים ה"מתוגמלת", אשר תזכה להיכלל באותם מרכזים, לבין קבוצת החוקרים ה"בלתי מתוגמלת" מאותם תחומים, אשר בדיעבד תיחשב פחות טובה; או בין הראשונים לבין חוקרים שתחום המחקר שלהם כולו לא זכה להיכלל בתוכנית, בשל מגוון של שיקולים שאינם נגזרים בהכרח מאיכות אקדמית. כך יוצרת התוכנית חלוקה שרירותית בין חוקרים אשר נכללו בה ולא זכו ל"תגמול" לבין חוקרים אשר לא נכללו בה ולא זכו ל"תגמול".

אכן, לפעמים אין ברירה אלא להקצות משאבים כגון משרות תקניות על פי רף חד שסובל מאותה בעיה, אבל דבר זה נעשה מתוך חוסר ברירה, ואילו כאן מדובר בייצור מרצון של מצב מלאכותי המחייב לבחור מעט חוקרים מבין רבים שאיכותם דומה, כאשר הבחירה הזאת אינה דרושה מבחינה אובייקטיבית ואינה מקדמת שום מטרה לגיטימית.

אם נחזור לדיון הכללי יותר, נדגיש שוב, שגם בשירותים ציבוריים אחרים, ההתמקדות בפסגת המערכת תוך הזנחת הבסיס שלה ועל חשבוננו, הינה איוולת. באופן דומה, ההפרדה השרירותית בין אנשים שהישגיהם מעל רף מסוים לבין אלו שהישגיהם ממוקמים מתחת לו הינה חסרת שחר באופן כללי, ואין להידרש לה אלא מחוסר ברירה. גם בעיסוקים אחרים שאינם גורמים לניכור אצל העובדים, השאיפה להצטיין היא דחף טבעי שאינו זקוק לתגמול או עידוד.

סיכום

מאמר זה עסק בניסיונו של האוצר להסיט את הדיון מהנושא העיקרי – הצורך המיידי לבטל את הקיצוץ הדרסטי בסך המשאבים העומדים לרשות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל ולהגדילם באופן ההולם את הגידול בצרכים – אל הנושא המשני יחסית של אופן חלוקת המשאבים בתוך המערכת עצמה. הדיון הציבורי ראוי שייסוב על כמות המשאבים המוקצים למערכת ההשכלה הגבוהה ביחס לחשיבותה. החלוקה הפנימית של המשאבים ראוי שתידון ותקבע במערכת עצמה ולא על ידי גורמים פוליטיים. דברים אלו תקפים במיוחד בהקשר של מערכת ההשכלה הגבוהה ואף נתמכים על ידי חוק המועצה להשכלה גבוהה, תשי"ח-1958.

אשר לחלוקה הפנימית של המשאבים, הרי שגם בהקשר של מערכת ההשכלה הגבוהה, החלוקה הנכונה נוטה להיות קרובה

לשווינוית (בשקלול צרכים יחסיים). **חלוקה שווינוית מיטיבה עם רוב המערכת, אשר אחראית לרוב הפעילות.** חלוקה שווינוית גם משרתת באופן הטוב ביותר את החלקים המצטיינים ביותר של המערכת. מנגנונים ל"עידוד מצוינות" לא ישפרו את רמת ההישגים הגבוהים ביותר במערכת וודאי שלא את הרמה הממוצעת של ההישגים במערכת, אלא יגרעו מאיכותה הכוללת "של המערכת בכסות של הבלטה יחצנית של קומץ "מצטיינים

הכותב הוא פרופסור למתמטיקה ומדעי המחשב במכון וייצמן למדע, וחבר "הפורום להגנת ההשכלה הציבורית". גרסא מוקדמת של מאמר זה, אשר מתייחסת לדו"ח שוחט כמייצג של התעסקות סרק במצוינות, הופיעה בגיליון 37 של ("חברה" (ספטמבר 2008).

וקבלת כל RSS-נהנית מהפוסט? ניתן להביע זאת בעזרת [השאר תגובה](#) ויצירת המשך דיון, או [הרשמה לפיד ה](#) שלך RSS-הפוסטים ישירות לקורא ה

תגיות:

[הפרטת האוניברסיטאות](#), [הרס ההשכלה הגבוהה](#), [כללי](#), [רמת המחקר בישראל](#), [תקציב ההשכלה הגבוהה](#), [CC by ac](#), [נושאים](#)

עדיין אין תגובות.

השאר תגובה

(שם חובה)

(דוא"ל חובה)

אתר

תגובתך

Notify me of followup comments via e-mail

הרשמה לעדכונים בדוא"ל

כתובת האימייל שלך:

(פעם ביום נשלח אליך אימייל עם המאמרים החדשים שפורסמו בבלוג)

38 readers
BY FEEDBURNER

להצטרפות לפורום

שלחו מייל אל [ד"ר איריס אגמון](#) (אוניברסיטת בן-גוריון) ואל [ד"ר סילבי הוניגמן](#), (אוניברסיטת תל אביב) וציינו פרטים מלאים: שם, מעמד אקדמי (סטודנטית, מתרגלת, מרצה בכיר...), שיוך מחלקתי ומוסדי, וכתובת אימייל

• פוסטים אחרונים

- [על "עידוד מצוינות" כמסך עשן / עודד גולדרייך](#)
- [בעקבות היכוחים על סוגיית חופש הביטוי והחופש האקדמי](#)
- [העצומה בענין חופש הביטוי והחופש האקדמי הוגשה לשר החינוך](#)
- [עצומה לשר החינוך](#)
- ["על" הסטודנטיות כצנזור" – מאמר דעה ב"הארץ"](#)
- [על ההבדל בין חופש הביטוי האזרחי לחופש האקדמי / יצחק \(יאני\) נבו](#)
- [מפלטו האחרון של שר החינוך / איריס אגמון](#)
- [על מאבק עובדות הנקיון למען העסקה ישירה](#)
- [בואו לתמוך במאבק עובדות הנקיון באוניברסיטה להעסקה ישירה](#)
- [הרוח האנטי-אינטלקטואלית הנושבת כיום מכל עבר עלולה להפוך את גן התרבות ל"שימון", כך מסתיים מאמרה" של פרופ' מ. אליאב-פלדון ב"הארץ"](#)

• נושאים

- [CC by ac](#)
- [אירועים ומפגשים](#)
- [דו"ח שוחט](#)
- [ההשכלה הגבוהה](#)
- [הפרטת האוניברסיטאות](#)
- [הפרטת האקדמיה בעולם](#)
- [הפרטת מערכת החינוך](#)
- [הרס ההשכלה הגבוהה](#)
- [ווידיאו והרצאות](#)
- [ווידיאו ותמונות](#)
- [וידיאו והרצאות](#)
- [חדשות ועדכונים](#)
- [חופש אקדמי](#)
- [כללי](#)
- [מאבק הזוטרים](#)
- [מאבק המורים](#)
- [מאבק מצוי האוניברסיטה הפתוחה](#)
- [מאבק עובדים באוניברסיטאות](#)
- [מאד כללי](#)
- [מאד כללי](#)
- [מורים מן החוץ](#)
- [מכללות](#)
- [מכתבים](#)
- [ניהול עצמי אקדמי](#)
- [סגירת האוניברסיטאות](#)
- [סגל זוטרי](#)
- [סטודנטים](#)
- [עצמות](#)
- [צווי מניעה](#)
- [רמת המחקר בישראל](#)
- [רמת המחקר בישראל](#)
- [שכר המרצים](#)
- [שכר לימוד](#)
- [תקציב ההשכלה הגבוהה](#)

• ארכיון

- [יולי 2010](#)
- [יוני 2010](#)

- [מאי 2010](#)
- [אפריל 2010](#)
- [מרץ 2010](#)
- [פברואר 2010](#)
- [דצמבר 2009](#)
- [אוקטובר 2009](#)
- [ספטמבר 2009](#)
- [אוגוסט 2009](#)
- [יולי 2009](#)
- [יוני 2009](#)
- [מאי 2009](#)
- [אפריל 2009](#)
- [מרץ 2009](#)
- [פברואר 2009](#)
- [דצמבר 2008](#)
- [נובמבר 2008](#)
- [אוקטובר 2008](#)
- [ספטמבר 2008](#)
- [אוגוסט 2008](#)
- [יולי 2008](#)
- [יוני 2008](#)
- [מאי 2008](#)
- [אפריל 2008](#)
- [מרץ 2008](#)
- [פברואר 2008](#)
- [ינואר 2008](#)
- [דצמבר 2007](#)
- [יולי 2001](#)

• קישורים

[הפורום להגנת ההשכלה הציבורית](#) הוקם בידי [טל גילי](#) ואיתמר שאלתיאל

ומבוסס מנגנון [וורדפרס](#) SPD האתר מאוכסן בשרתי

ועוברתה על ידי [אח"י דקר](#) [Nathan Rice](#) פותחה על ידי [ElegantBlue](#) התבנית